

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	66
Land:	Kosovo
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	Mänskliga rättigheter i Kosovo 2010.
Udgivet:	7. juli 2011
Optaget på baggrundsmaterialet:	25. august 2011

REGERINGSKANSLIET

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten kan inte ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna i landet. Information bör sökas också från andra källor.

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Kosovo 2010

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Republiken Kosovo utropade sin självständighet 2008, men har ännu inte blivit medlem i FN eller Europarådet. Landet förpliktar sig ensidigt att respektera internationella konventioner, men deltar inte i tillhörande kommitté- och rapporteringsarbete.

En ny konstitution, lagar och institutioner har antagits. Resultatet är ett nationellt lag- och regelverk av internationell standard. Genomförandet har ännu inte nått motsvarande nivå. Svag administrativ kapacitet inom staten på alla nivåer, brist på kompetens och resurser, svag samordning inom och mellan myndigheter, samt synsätt och attityder bland befolkningen som inte utvecklats i samma takt med regelverken, är några skäl.

Rättsystemet är underdimensionerat och lider svårt av resurs- och kompetensbrist. Korruption och brist på integritet är ett allomvittnat problem. Straffrihet är vanligt förekommande som en följd av rättssystemets oförmåga att hantera alla rapporterade brott. Delar av den serbiska befolkningen, särskilt i norra Kosovo, erkänner inte Kosovos jurisdiktion.

De demokratiska institutionerna fungerar och ett flerpartisystem upprätthålls. Det civila samhället är väl etablerat, men saknar kapacitet och resurser att agera självständigt och ställa den offentliga makten till svars på ett verkningsfullt sätt. Yttrande-, tryck, mötes- och föreningsfriheten finns. Oro över inskränkning i mediefriheten har blivit mer uppmärksammat.

Samhällets sönderfall i och med konflikten 1998-1999, internationell oenighet om Kosovos status, etniska motsättningar, brist på ekonomisk utveckling, avflyttning och svaga sociala stödsystem bidrar till de omfattande bristerna för

de mänskliga rättigheterna i Kosovo, särskilt när det gäller den serbiska befolkningens återintegrering i samhället.

Bristen på offentliga resurser inom den sociala sektorn är påfallande. Beroendet av internationellt bistånd är stort och ökande. Arbetslösheten är hög, fattigdomen stiger och fördjupas. Statliga bidrag eller annat stöd till socialt utsatta individer är mycket begränsat. Många hushåll är beroende av inbetalningar (remitteringar) från anhöriga i utlandet.

Kvinnor åtnjuter enligt lag lika rättigheter som män. Traditionellt har de dock en lägre social status, vilket påverkar hur deras rättigheter i realiteten värderas, t ex inom rättssystemet och på arbetsmarknaden.

Säkerhetssituationen för minoriteterna blir allt bättre, men de sociala och ekonomiska problemen för dessa grupper kvarstår. Arbetslösheten är genomgående högre än genomsnittet. Romer, ashkali och egyptier (nedan RAE) är särskilt marginaliserade. Återvändande flyktingar upplever också stora problem i återintegreringen.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Kosovo är inte medlem av Förenta Nationerna eller Europarådet och har därför inte bjudits in att ratificera dessa och andra konventioner. Däremot förbinder sig Kosovo i sin konstitution (art. 22), som trädde ikraft i juni 2008, att unilateralt garantera att följande konventioner är direkt tillämplbara i republiken Kosovo och att de äger företräde över nationell lagstiftning och andra regelverk:

- FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (UDHR)
- Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna med tilläggsprotokoll (Europakonventionen)
- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR)
- Europarådets ramkonvention för skydd av nationella minoriteter
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD)
- Konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering mot kvinnor (CEDAW)
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC)
- Konventionen mot tortyr (CAT)

Kosovo lever dock i många fall inte upp till dessa åtaganden.

Kosovo för ingen dialog eller rapporterar till de respektive konventionskommittéerna, varken inom FN eller Europarådet.

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det förekommer inga rapporterade fall av misstänkt politiskt motiverade mord eller avrättningar. På grund av rättssystemets ineffektivitet finns det däremot många fall av misstänkta mord som inte lett till åtal och domslut (se nedan i avsnitt sju om straffrihet).

En ny arbetslagstiftning antogs under 2010. Avsaknaden av ett juridiskt ramverk och faktiskt genomförande av densamma ger anledning att misstänka att området är eftersatt. Inga data finns dock som exakt anger problemens omfattning. ILO¹ rapporterar om arbetsvillkor som inte lever upp till ILO-standard och brist på regelverk avseende arbetstid, minimilön, semesterdagar, föräldraledighet, försäkring och pension.

Det finns inga kända fall av påtvingade försvinnanden. Cirka 1 800 olösta fall av saknade personer återstår att klara upp efter konfliktperioden 1998-99.

Kosovos lagstiftning förbjuder uttryckligen tortyr, inhuman och förnedrande behandling eller bestraffning. *Kosovo Rehabilitation Centre for Torture Victims* (KRCT) rapporterar om att antalet anklagelser om missförhållanden i kriminalvården ökade mellan 2008 och 2009. KRCTC påpekar även att de protokoll som används för att dokumentera missförhållanden inte följer internationell standard.

Kosovos kriminalvårdsmyndigheter (*Kosovo Correctional Services*) omfattar fem häkten och två anstalter, varav en är högriskanstalt. Standarden är, enligt KRCT och OSSE (Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa), endast delvis i nivå med internationell standard. Överbeläggning, otillräcklig ventilation, värme och vattentillgång är förekommande problem. Därtill finns även ojämn och illa organiserad tillgång till hälso- och sjukvård, särskilt tandvård samt hjälp till psykiskt sjuka. Interner rapporterar om utbredd korruption, vilket inte minst lett till att sjukvårdsplatser inte upptas av sjuka utan av andra interner samt att renoverade celler tilldelas välbeställda med goda kontakter. Interner erbjuds möjlighet att arbeta för standardlön, men tillgången till arbete är otillräcklig.

¹ International Labour Organisation

Det finns inga rapporterade fall av avvísningar av personer till länder där de riskerar tortyr, förnedrande behandling eller bestraffning.

4. Dödsstraff

Dödsstraff förekommer inte i strafflagen. Maximalt kan 40 års fängelse utdömas för grovt mord, mord, terrorism, förorsakande av allvarlig fara. Detta straff utdömdes senast 2007 där den dömda befanns skyldig till att ha dödat elva och allvarligt skadat tio personer i ett bombattentat mot en buss.

Det finns en stark folkopinion mot dödsstraff. Viss debatt förekommer om att introducera livslångt fängelsestraff.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Lagstiftningen förbjuder godtycklig internering och inga sådana fall är kända. Det råder fri rörlighet inom landets gränser, även mellan södra och norra Kosovo. Men en stor del av befolkningen väljer, pga oro för hot eller våld, att inte röra sig i områden som domineras av en annan etnisk grupp. Bristen på fungerande kollektivtrafik utgör ett hinder för personer från serbiska byar att resa inom landet.

Medborgare kan fritt, men mot en administrativ kostnad, ansöka om rese-dokument. Proceduren är förhållandevis enkel. Även vissa av Kosovos utlands-beskickningar har under 2010 börjat utfärda pass. Trots detta, och för merparten av befolkningen, upplevs ökade hinder för resande jämfört med under Jugoslavientiden och konflikten 1999. Detta beror på att Kosovo är föremål för rese- och visumrestriktioner för de flesta länder, inklusive Serbien Schengenområdet. Reshindren är en politisk fråga av högsta dignitet som rör djupt i folksjälen.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Misstänkta krigsförbrytelseärenden hanterades fram till 2008 av UNMIK². Merparten av ärendena som UNMIK haft ansvar för har därefter övertagits av EU:s rättsmission EULEX³, som har ansvar att driva krigsförbrytelseärenden

² FN:s *Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK)*,

³ *European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX)*

från kriget samt från upploppen i mars 2004. EULEX har återupptagit fall och genomför utredningar om krigsförbrytelser. EULEX har hittills fällt åtta domar i krigsförbrytelsemål. Ett hinder är avsaknaden av ett effektivt juridiskt ramverk för vittnesskydd. Vittnestrakasserier och hot förekommer. Vittnen som uteblir från rättegångar är ett återkommande problem för åklagarna.

Formellt garanteras rättsväsendets självständighet och integritet genom konstitutionen. I verkligheten förekommer dock ett stort antal fall som drabbas av förseningar, störningar eller aldrig helt slutförs pga misstänkt inblandning av politiska och andra maktcentra i samhället. Inte sällan rapporteras att åklagare, domare och försvarsadvokater drar sig ur ärenden efter mottagna hot.

Det finns ingen militär- eller extraordinär domstol. Inte heller finns någon särskild rättlig instans för prövning av krigsförbrytelser eller organiserad brottslighet. Däremot har EULEX mandat att lagföra denna typ av misstänkta brott, där nationella domstolar inte anses kunna hantera dem på ett rättssäkert sätt, av ovan angivna skäl.

Kosovos president utser domare och åklagare på rekommendation av *the Independent Judicial and Prosecutorial Commission* (IJPC). IJPC etablerades 2008 som en självständig myndighet med uppgift att genomföra en unik och allomfattande genomgång av samtliga ansökningar inför utnämningar av domare och åklagare. IJPC bestod inledningsvis av internationella experter, men på senare tid har representanter från Högsta domstolen, åklagarmyndigheten och distriktsdomstolar successivt tillkommit. Processen anses leva upp till europeisk standard för urval och utnämning av domare och åklagare. På senare tid har dock utnämningarna av domare givit anledning till oro pga. misstänkt osaklighet i urvalsprocessen.

OSSE rapporterar att i över 95 procent av alla ärenden sköttes häktningen inom den i lagen föreskrivna tiden. *Balkan Investigative Reporting Network* (BIRN) rapporterar om svag juridisk administration och ledning samt misstankar om korruption och svag ärendehantering av domare, vilket ofta leder till hinder och inkorrekta procedurer som bryter mot fastlagda rättegångsrutiner. På en hög detaljnivå i rättegångsregelverket, överklagas ofta domar på procedurgrunder, vilket ökar arbetsmängden ytterligare för ett redan ansträngt rättssystem.

Mänskliga rättigheter, grundläggande rättigheter och icke-diskriminering på basis av kön eller etnicitet garanteras i konstitutionen. Enligt UNDP är

strukturella könsstereotyper och skillnader i hantering av kvinnor och män inför domstol uppenbara fenomen. Rättsystemets misslyckande med att de facto garantera skyddet för mänskliga rättigheter och principen om kvinnors och mäns lika ställning inför lagen leder till en bibehållen praxis att särskilja mellan kvinnor och män och därigenom till kvinnors sämre ställning inför lagen.

Straffmyndighet inträder vid 14 års ålder. En särskild lagstiftning reglerar de särskilda åtgärder och procedurer som gäller barn över 14 år. Underåriga omfattas av alternativa åtgärder. Det saknas en aktiv politik avseende unga förbrytares återintegrering. Återfall bland underåriga tenderar att öka.

Ombudspersonen är den enda institution, utöver domstolar, till vilken medborgare i Kosovo kan anmäla överträdelser av mänskliga rättigheter. Som institution är den tämligen känd bland befolkningen. Dess yttranden och rekommendationer följs dock sällan upp av parlamentet i dess lagstiftande arbete. Kritik har framförts om att institutionen inte utnyttjar sitt mandat att väcka debatt och lyfta fram allvarliga eller kontroversiella frågor.

7. Strafffrihet

Strafffrihet är ett omfattande problem, särskilt avseende korruptionsanklagelser mot offentliga tjänstemän, i synnerhet inom rättsväsendet. Sådana anklagelser är mycket frekventa. Förseningar i handläggning av ärenden tros ofta bero på extern manipulation av domare och åklagare. Långvariga problem med bristande administrativ kapacitet och lågt professionellt kunnande har drabbat rättsväsendets kapacitet hårt. En avsevärd andel av anmälda ärenden blir aldrig prövade.

Strafffrihet bidrar till en djupgående misstro mot staten och dess institutioner, särskilt domstolsväsendet, vilket i sin tur bidrar till en kultur av laglöshet och korruption. Antalet anklagelser om oegentligheter, missbruk av offentliga medel och ekonomisk brottslighet utförd av statsanställda tjänstemän ökar. Ändå utreds eller prövas förhållandevis få sådana fall. EULEX har under 2010 inlett flera uppmärksammade utredningar och avgivit ett fåtal fällande domar. Apati och desillusionering är utbredd och det låga deltagandet i offentliga val är ett tecken på det låga förtroendet för offentliga institutioner.

I samband med lokalvalen 2009 inkom många anmälningar om oegentligheter till den ansvariga instansen *Election Complaints and Appeals Commission*. Som en

följd därav utlystes omval i tre kommuner, men inga domar har ännu meddelats.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet

Situationen gällande yttrandefriheten är ett fortsatt allvarligt problem. Konstitutionen garanterar yttrandefrihet och pressfrihet, undantaget yttranden med avsikt att provocera fram etniska motsättningar. Yttrandefriheten begränsas i realiteten av brist på säkerhet, särskilt för etniska minoriteter. Trots ett stort antal olika tryckta och elektroniska medier, rapporterar journalister ofta om upplevda hot och trakasserier. Flera icke-statliga organisationer rapporterar om att regeringen tillämpar sin dominans som annonsör för att selektivt ge ekonomiskt stöd till regeringsvänliga utgivare. Ärekränkning/förtal är ett brott enligt lag.

Enligt det nationella journalistförbundet minskar yttrandefriheten dag för dag och arbetsvillkoren för undersökande journalister försämras i samma takt. De senaste åren har flera mycket uppmärksammade fall av hot och trakasserier mot journalister förekommit.

Denna negativa trend avseende mediernas villkor får stort utrymme i offentlig debatt, men utan egentlig positiv effekt.. Civilsamhället bidrar genom att anordna debatter i nationell och lokal TV samt andra medier och genom egen rapportering. Det statliga radio- och TV-bolagets bristande självständighet är ett ofta återkommande ämne i sådan debatt.

Det finns ett nätverk av små, privata, självständiga, lokala radio- och TV-stationer. Bland tryckta medier anses *Koba Ditore* och *Zëri* stå helt självständiga. Alla övriga tidningar är, antingen direkt eller indirekt, kontrollerade av politiska partier.

Det finns ingen formell censur, men ”självcensur” anses vara ett ökande problem, drivet av de ekonomiska realiteter som gör medierna utlämnade till annonsörers inflytande och påtryckningar. Vissa dagstidningar är mer ekonomiskt oberoende eller drivs genom internationellt bistånd och kan därigenom utveckla redaktionella ståndpunkter fristående från affärsmässiga eller politiska intressen. Flertalet medier är dock beroende av näringslivet och politiska partier, som finansierar dem i utbyte med positiv medietäckning. Tillgången till Internet och andra IT-baserade medier är fri.

I maj 2009 lät den svenska organisationen *Civil Rights Defenders* och den lokala NGO:n *Youth Initiative for Human Rights (YIHR)* rapportera om hinder för yttrandefrihet, storskalig korruption och missbruk av offentliga medel. Rapporten rönt stor uppmärksamhet. Efter publiceringen utsattes organisationerna och huvudförfattaren för hot och hatpropaganda via medierna.

Under 2009 dokumenterade den välkända journalisten Jeta Xharra och hennes organisation BIRN hur den regeringsstödda tidningen *InfoPress* bedrev en kampanj mot henne som ledde till att hon mottog flera mordhot. Efter starka reaktioner från den internationella närvaron i Kosovo gick regeringen ut offentligt och fördömde sådana handlingar, men inga juridiska eller andra åtgärder vidtogs mot *InfoPress* och dess redaktör.

Nyligen rapporterade Reportrar utan gränser om att en journalist från *Kosova-Press* mottagit hot och givits arbetsförbud av sin arbetsgivare efter att ha väckt en debatt om att regeringspartiet PTK valt att nominera två toppkandidater trots att de står under EULEX-utredning för allvarliga brott (korruption samt anstiftan till mord).

Mötes- och föreningsfriheten skyddas i konstitutionen och i särskild lagstiftning (*Law on Freedom of Association*). Kosovo är ett förhållandevis fritt samhälle vad avser mötes- och föreningsfriheten. Sedan konflikten 1998-99 har ett stort antal politiska partier, religiösa grupper och intresseorganisationer bildats och förblir aktiva, för det mesta utan hinder eller påtryckningar av offentliga myndigheter. Det finns dock indikationer på att detta håller på att förändras i negativ riktning.

Det finns två organisationsformer för icke-statliga organisationer: Stiftelser (medlems- och icke-medlemsbaserade) och föreningar (medlemsbaserade). Det finns inga hinder för andra icke-vinstdrivande föreningsformer, inklusive politiska partier och fackföreningar.

Protester och demonstrationer är tillåtna, men polisen skall underrättas senast 48 timmar i förväg. Rätten för enskilda och grupper att demonstrera eller organisera sig i politiska partier respekteras. Demonstrationer organiseras och genomförs regelbundet. Det finns mer än 30 politiska samt ett stort antal religiösa samfund och fackföreningar i Kosovo.

Det finns inga anmälda fall av hinder mot religiöst utövande. Rätten att utöva sin religion garanteras i konstitutionen och regleras i lagen om religionsfrihet. Få inskränkningar har förekommit mot religiöst utövande, individuellt eller i grupp. De få som förekommit har gällt den serbisk-ortodoxa kyrkan.

Det förekommer även en debatt om rätten att bära slöja i skolundervisningen.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Konstitutionen lägger fast principen om maktindelning mellan parlamentet, regeringen och rättsväsendet. I verkligheten utövar regeringen stort inflytande över de två övriga. Parlamentet underlåter att utöva den granskande makten över regeringen och dess underlydande organ, pga. bristande kapacitet och brist på tradition att bedriva aktiv opposition över partigränserna. Högsta domstolen och Konstitutionsdomstolen har endast nyligen nått full operationell kapacitet. Klagomål framförs offentligt om att regeringen utövar påtryckning på rättsväsendet genom sin roll i nomineringsprocesser, tillgång till budget och andra resurser. Parlamentet saknar egen IT-plattform utan nyttjar regeringens.

Kosovo har ett flerpartisystem. Partier formeras på nationella/etniska grunder runt ledande personligheter, snarare än på grund av ideologi. I samband med valen 2007 etablerades ett system med öppna listor som gav tillfälle att för första gången rösta direkt på kandidater för nationella och lokala församlingar, inte enbart på politiska partier. Minoriteterna garanteras representation genom vikta platser.

Kvinnor är generellt underrepresenterade i politiken. Kvinnlig representation regleras genom en 30-procentskvot i regeringens institutioner och parlamentet. Under den senaste mandatperioden var 38 av 120 parlamentariker på nationell nivå kvinnor. Ingen av de 36 borgmästarna är kvinnor.

Valdeltagandet har successivt sjunkit. Det officiella valdeltagandet vid lokalvalen 2009 var 38 procent. Utbredd s k familjeröstning hindrar kvinnor, särskilt på landsbygden, att nyttja rätten till rösthemlighet. Resultaten från lokalvalen 2009 visar att kvinnors valdeltagande var lågt.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Den officiella arbetslösheten i Kosovo uppgår till 45 procent, men brist på aktuell befolkningsstatistik (den senaste folkräkningen hölls 1981) gör denna uppgift osäker. Arbetslösheten är bland den högsta i -regionen och drabbar hårdast ungdomar, kvinnor och lågutbildade. Ca 30 000 ungdomar inträder på arbetsmarknaden årligen. Ungdomsarbetslösheten (16-24 år) beräknas till ca 65 procent. Kvinnors arbetslöshet beräknas vara närmare 70 procent. Nära 52 procent av de arbetslösa har enbart grundskoleutbildning eller saknar gymnasiekompetens. Cirka 93 procent av de arbetslösa saknar tidigare arbetslivserfarenhet. En starkt bidragande orsak är att utbildningssystemet inte är anpassat att möta arbetsmarknadens kompetensbehov.

Den offentliga sektorn är den enskilt största arbetsgivaren. Andelen kvinnliga anställda inom offentlig sektor är fortfarande låg, särskilt bland högre tjänstemän. Den privata sektorn domineras av små familjeföretag med färre än fyra anställda.

Nationell lagstiftning förbjuder alla former av påtvingat och obligatoriskt arbete, men det finns uppgifter om att sådant ändå förekommer. Romska barn löper hög risk att utsättas för trafficking i syfte att utöva tiggeri. Dessutom förekommer att unga kvinnor utsätts för påtvingad prostitution. Dessa brott anses förekomma, men leder sällan till åtal.

Lagstiftningen förbjuder diskriminering. Ändå är diskriminering på arbetsmarknaden ett påtagligt faktum, såväl i den offentliga som den privata sektorn, även om exakta data saknas. Rekrytering sker ofta utifrån politisk tillhörighet och nepotismen är utbredd, både i den offentliga och privata sektorn. RAE är underrepresenterade på den offentliga arbetsmarknaden, trots laglig kvotering, men detta ges liten uppmärksamhet av rättsväsendet.

En ny arbetsrättslagstiftning som trädde i kraft i november 2010 stärker skyddet för anställda och deras rättigheter. Översynen av arbetsmiljön sker av en särskild arbetsinspektion. Böter varierar från EUR 5 000 till 10 000. Detta till trots uppvisar arbetsmiljön, särskilt inom byggbranschen, energisektorn och gruvindustrin, alarmerande brister.

Det historiska arvet av diskriminering mot etniska albaner under post-jugoslavisk tid gör sig fortfarande påmint. Den komplicerade och kaotiska situation som råder kring ägande av fast egendom har länge varit en orsak till intern instabilitet och ett hinder i försoningsansträngningar. Rätten till ägande

av fast egendom är inte enbart en juridisk fråga, utan genomsyras av politiska hänsyn och annan form av manipulation. Vidtagna myndighetsåtgärder har varit otillräckliga. Den administrativa förmågan är svag och informella transaktioner vanligt förekommande. Enbart ett fåtal kommuner har ett fullt fungerande, digitaliserat fastighetsregister. Åtskillig dokumentation finns i Serbien. Myndigheternas oförmåga att fullt ut genomföra befintlig lagstiftning är ett betydande hinder i skyddet av egendomsrätten.

Nationell lag garanterar minimilön och 40 timmars arbetsvecka. Den genomsnittliga heltidslönen i den offentliga sektorn är 210 EUR i månaden och 208 EUR i den privata, vilket ligger betydligt under vad som kan anses vara en tillräcklig hushållsinkomst.

Fackföreningar skyddas i lag och är aktiva. Det är dock svårt att bedöma till vilken grad de bidrar till förbättrade villkor och rättigheter för medlemmarna. Formell dialog med regeringen eller ansvariga myndigheter i frågor som rör medlemmarnas villkor, förhandling av kollektivavtal eller överenskommelser bedrivs i ringa omfattning och utan faktisk struktur.

ILO-konventionerna är inte integrerade i den nationella lagstiftningen. Men lagen förbjuder arbete före 15 års ålder och gör skolgång mellan 6 och 15 års ålder obligatorisk. Det lever kvar en tradition för barn att bistå sina föräldrar i arbetet. Barnarbete förekommer i många branscher. Merparten sker dock inom marknads- och gatuhandel, hushållsarbete och inom jordbruket.

Lagen om ungdomsbrottslighet har antagits och innebär en förbättrad anpassning till internationell nivå.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Alla Kosovos medborgare har rätt till hälso- och sjukvård, men i realiteten är tillgången begränsad. Avsaknaden av en sjukförsäkringslag och tillhörande system lägger kostnader för sjukvård på privathushållen och familjerna. De största utgifterna är mediciner, inklusive sådana som krävs under sjukhusvård och –rehabilitering.

Den offentliga sjukvården, trots att den belastar 11 procent av statsbudgeten, fortsätter att uppvisa allvarliga obalanser vad gäller finansiering. Största utgiften är mediciner, som upptar 30 procent av budgeten, följt av löner. I regeringens finansiella plan för 2011-2013 riktas stora delar av budgeten mot infrastruktur

och byggnationer, medan endast en liten del går till primärsjukvård och förebyggande vård.

Minoritetsgrupperna har särskilda svårigheter att tillgå sjukvården. Människor med särskilda behov, såsom kvinnor, fattiga, äldre, personer med funktionsnedsättning och boende på avlägsna orter, får ofta inte sina behov tillgodosedda alls. Mödra- och barnvården i Kosovo bedöms vara svagast i Europa.

Barnadödligheten är ca 35-49 fall per 1000 födslar. I norra Kosovo skapar blyförgiftning hälsoproblem för befolkningen intill smittade områden. Korruption inom sjukvården förekommer. Orsakerna är svag administrativ kapacitet och brist på adekvat juridiskt ramverk. På grund av låga löner föredrar stora delar av läkarkåren att tjänstgöra både i den offentliga sektorn och i privatkliniker vilket leder till sämre kapacitet inom den offentliga sjukvården.

12. Rätten till utbildning

Skolgång är obligatorisk för barn i åldrarna 6 till 15 år. Grundskolan är kostnadsfri.

97,5 procent av etniskt albanska barn och 99 procent av serbiska barn är inskrivna i grundskolan, medan enbart 77 procent av barn från andra minoritetsgrupper är det. Färre än 52 procent av de elever som fullgör grundskolan går vidare till gymnasienivån. Utbildningssektorn lider av finansiella begränsningar, brist på lämpliga lokaler och låg kvalitet på undervisningen. Vissa skolor bedriver undervisning i flera skift, ibland upp till fyra om dagen. De fysiska förutsättningarna att undervisa är dåliga pga. undermåliga lokaler, begränsad tillgång till lämpligt undervisningsmaterial och annan utrustning. Några av de identifierade problemen är låg kunskaps- och kompetensnivå bland eleverna, brist på litteratur, överfulla klasser och våld i skolan. Skollokalerna brister också ofta vad gäller grundläggande infrastruktur, vatten, el och sanitet. Hög andel avhopp, särskilt bland flickor och RAE, förblir ett problem.

Utbildningssektorn utgör ca 15 procent av statens utgifter och är starkt biståndsberoende. Ca en tredjedel av utbildningsbudgeten består av internationellt bistånd.

Traditionellt är utbildningsnivån bland kvinnor och flickor betydligt lägre än hos män och pojkar. Läskunnigheten och skolnärvaron bland flickor och unga kvinnor har ökat, men ligger alltjämt långt från den manliga befolkningens nivå. Flickors tillgång till utbildning begränsas av traditioner, stereotyper, familjestruktur och inkomst. Sociala stödprogram är inte inriktade på att reducera fattigdom bland barn. Den stora majoriteten av fattiga barn bor i hushåll som inte mottar socialbidrag. Det institutionella ramverket och de finansiella stöden är inte anpassade för genomförande av lagstiftning som garanterar lagliga rättigheter. På kommunal nivå har de enheter som ska tillse detta inte uppnått en tillräcklig prestationsgrad.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

48 procent av befolkningen lever under fattigdomsnormen, 12 procent lever under normen för extrem fattigdom. Det typiska hushållet som lever i extrem fattigdom är en jordbrukande familj av albansk etnicitet med minst sju familjemedlemmar och minst en äldre person.

Kosovo är en utpräglad landsbygd med en stor del av befolkningen boende i byar. Inflyttningen till städerna är stadig. Det finns nio städer med mer än 100 000 invånare.

BNP per capita är 1 700 EUR, exklusive värdet av den informella ekonomin och inflödet av remitteringar från utlandet. Detta gör det svårt att exakt beräkna konsumenternas köpkraft och förändringar därav.

Landets dåliga ekonomi är ett allvarligt och långsiktigt problem. Ekonomin karaktäriseras av högt beroende av internationellt bistånd och återbetalningar från utlandet. Det inhemska näringslivet är svagt utvecklat och exporten är låg. På sikt leder detta till ökade sociala problem, stigande arbetslöshet och fördjupad fattigdom.

Skillnader mellan sociala grupper vad gäller tillgång till mat, kläder och bostad förklaras av låg politisk vilja, svaga institutioner och brist på finansiella resurser. Socialbidrag anses inte i tillfredsställande grad riktas mot de resurssvagaste kategorierna av befolkningen. Den sociala dialogen mellan stat och det civila samhället är svag.

Gender Development Index (GDI) visar på stora klyftor mellan kvinnor och män i möjligheterna att tjäna sitt levebröd. Kvinnors genomsnittliga inkomst är fyra

gångar lägre än mäns och kvinnor utgör en betydligt lägre andel av den arbetande befolkningen. Kosovo saknar lika tillgång till utbildning, eftersom det kulturella mönstret är att sätta söners utbildning i första rummet.

Human Development Index placerar Kosovo på 83:e plats (av 162 länder), vilket är lägre än andra länder i regionen. Den förväntade livslängden och läskunnigheten har ökat under perioden efter konflikten 1998-99. Den andel av befolkningen som lever i extrem fattigdom har dock också ökat och fortsätter att öka.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Kvinnor åtnjuter samma lagliga rättigheter som män, men har traditionellt en lägre social status, vilket påverkar hur deras rättigheter i realiteten värderas inom rättssystemet. Kvinnor och flickor riskerar att utsättas för fler former av diskriminering pga. kön, etnicitet och socialt ursprung. Traditionella sociala attityder gentemot kvinnor resulterar i diskriminering. I landsbygdsområden har kvinnor mindre möjlighet att självständigt fatta beslut om sig själva och sina barn eller utöva full kontroll över sin egendom. Trots att lagen föreskriver att kvinnor har rätt till arv, är praxis att låta arv enbart tillfalla män. I enstaka fall tillämpas en ålderdomlig tradition att ett hushåll upplöses om det manlige familjeöverhuvudet avlider. Därmed kan en hustru förlora barn och tillgångar och tvingas återvända till sitt föräldrahem. På landsbygden och inom vissa grupper förekommer fortfarande tvångsgifte och att kvinnor gifter sig i väldigt tidig ålder.

Trots att det inte finns några legala hinder, återfinns få kvinnor i högre befattningar inom näringslivet, polisen eller regeringen. Detta går även igen på andra områden. Kvinnor utgör mindre än 30 procent av regeringen. Yrkesarbetande kvinnor förväntas även ta huvudansvaret för hushållet och familjen. Det saknas lagliga sanktionsmedel mot sexuella trakasserier.

Kvinnors tillgång till sjuk- och hälsovård är otillräcklig. Kvinnor är i högre grad arbetslösa än män, som en följd av olik tillgång till utbildning och annan könsdiskriminerande praxis. Många kvinnor saknar grundläggande färdigheter, vilket hindrar dem från att delta i normalt ekonomiskt och socialt liv och utsätter dem för ökade risker att exploateras. Kvinnor i landsbygdsområden är

särskilt marginaliserade. Fattigdom påverkar kvinnors ställning i samhället negativt, begränsar deras möjligheter och tenderar att bibehålla traditionella levnadssätt och synsätt.

Lagen om reproduktiv hälsa skyddar kvinnors och mäns reproduktiva rättigheter, inklusive tillgången till information och upplysningar samt till adekvat vård, men implementeringen brister. Det finns inget betydande kulturellt eller religiöst motstånd mot preventivmedel i Kosovo. Sexualundervisning förblir dock ett tabu på grund av sociala och kulturella hinder. Rådgivning om reproduktiva rättigheter finns, men är ofta bristfällig.

Våld i hemmet, främst mot kvinnor och barn, förekommer i icke obetydlig omfattning och kan vara kopplat till förekomsten av människor med post-traumatisk stress och tilltagande sociala och ekonomiska problem pga. fattigdom. Våld mot kvinnor, inklusive inom äktenskapet, förblir ett allvarligt problem. Cirka 1 000 fall rapporteras årligen, men troligtvis finns ett stort mörkertal. Åtal mot förövare fördröjs ofta. Den 1 december 2010 misshandlades en ung, gravid kvinna i Skenderaj till döds av sin make. I ett liknande fall där en kvinna mördades av sin make för två år sedan har ännu ingen rättegång inletts.

Lagen förbjuder våld i hemmet. En ny lag på området antogs under 2010. Fällande dom innebär fängelse på mellan 6 månader och fem år. Vanliga orsaker till att kvinnor inte polisanmäler brotten är bl a familjeloyalitet, sexism och det faktum att rättssystemets otillräckliga kapacitet ofta innebär att anmälan inte leder till något. Bristen på besöksförbud och tillgång till vittnesskydd försvårar för kvinnor som blivit offer för våld i hemmet. Skyddade boenden finns, men har begränsade resurser och kan inte hjälpa långsiktigt.

Kosovo är ett ursprungs-, transit och destinationsland för kvinnor utsatta för trafficking, särskilt påtvingad prostitution. Enligt UNHCR lever inte regeringen upp till minimikraven för att bekämpa trafficking, även om betydande insatser görs. Ett ökat antal mål har lett till fällande domar, även om straffen i vissa fall varit för låga - under den i lag angivna straffsatsen – enligt UNHCR. Under 2009 friades många dömda efter överklaganden. Otillräckliga tekniker för att säkra offrens identitet blir också ett hinder i effektiv kamp mot trafficking. Kvinnohus finns i samtliga större städer.

15. Barnets rättigheter

Kosovos regering har antagit en nationell strategi för barns rättigheter 2007-2017. Den lägger fast mål för att uppnå effektivt genomförande av gällande lagstiftning vad gäller ett fungerande system för skydd och vård av mödrar och barn; etablering av ett fungerande system till stöd för barns utveckling under de första åren, utbildning i åldrarna 6-15 år och vidareutbildning därefter; full social omsorg och hälsovård för barn med särskilda behov; förebyggande åtgärder avseende våld i hemmet samt trafficking. Arbetet ska även ge lika tillgång och möjliggöra integrering av minoriteter. Genomförandet har än så länge varit bristfälligt inom strategins samtliga områden.

I Kosovo finns en stark tradition att barn hjälper till i hushållet, med jordbrukssysslor eller djurhållning. Antalet barn som tigger på allmänna platser har stigit kraftigt under senare år. Den bidragande orsaken är fattigdom. Det saknas tillräckliga och tillförlitliga data om barns utsatthet för trafficking, men en koppling tros föreligga mellan det ökande antalet tiggande barn och trafficking i dess olika former.

Enligt EULEX:s rapportering kan 38 procent av antalet rapporterade fall av sexuellt våld hänföras till barn under 16 år.

Det finns ingen lag som förbjuder aga. Att fysiskt tillrättavisa barn är en tillämpad praxis i både hemmet och skolan.

Kosovo har ingen armé, varför det inte finns något problem med barnsoldater.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Alla medborgare i Kosovo åtnjuter samma rättigheter och skydd under konstitutionen och all annan lagstiftning. Medborgare tillhörande etniska minoriteter har det dock generellt svårare att komma till fullt åtnjutande av samtliga dessa rättigheter, även om situationen i detta avseende sakta förbättras. Mest utsatta är RAE. Många lever under fattiga och ovärdiga förhållanden i tillfälliga bosättningar eller i fattiga områden. Andelen oregistrerade ("papperslösa") RAE minskar dock, vilket innebär förbättrad tillgång för dessa grupper till skola, hälso- och sjukvård, socialbidrag och rösträtt. De har även tillgång till fri juridisk rådgivning. Även om detta sammantaget inte bidragit till drastiska förbättringar, skapar det förbättrade förutsättningar för integrering.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Inga lagliga hinder mot HBT är kända. Bland annat tillåts äktenskap mellan personer av samma kön. Även om det inte kan sägas finnas någon strukturerad diskriminering mot HBT-personer på grund av deras sexuella läggning, möts de ändå ofta av motstånd och skepsis i samhället. HBT-personer väljer därför i hög omfattning att inte göra sin läggning känd i vidare kretsar av oro för diskriminering, negativa reaktioner, hot eller våld.

HBT-minoriteten i Kosovo är inte synlig eller aktiv för att stärka sina rättigheter. Det generella intrycket bland HBT-personer är att HBT inte möts med tolerans. Att vara öppet homosexuell, bisexuell eller transsexuell i Kosovo innebär risk för hot om eller faktiskt våld. Antidiskrimineringslagen och konstitutionen förbjuder diskriminering p.g.a. sexuell läggning, men kunskapen hos allmänheten om lagen är begränsad. Färre hot har anmälts under senare år. Det är oklart om detta beror på ändrade attityder eller ökad försiktighet i HBT-kretsar.

18. Flyktingars rättigheter

Sedan konflikten 1998-99 och tidigare, finns ett stort antal internflyktingar (IDP:er), huvudsakligen serber och RAE. De återfinns i Kosovo, Makedonien, Montenegro och Serbien. Cirka 1 600 IDP har återvänt frivilligt till Kosovo under 2010.

Många flyktingar lever under svåra villkor. Många upplever stora svårigheter i kontakt med lokala myndigheter, t ex vid inskrivning i folkbokföringen – en förutsättning för tillgång till hälsovård, skolgång och annat offentligt stöd.

Stödet till tvångsåterförda flyktingar omfattar enbart de första sju dagarna efter återvändandet till Kosovo.

Inom migrationsområdet har framsteg gjorts under 2010. Det politiska fokus som återtagande- och migrationsfrågorna har fått med anledning av Kosovos strävan att uppnå visumfrihet till Schengen, är en viktig drivkraft.

Bilaterala återtagandeavtal har ingåtts med europeiska länder med stort antal flyktingar. Kosovo har under 2010 antagit en ny lag om asyl och återtagande som uppfyller EU:s krav samt en reintegrationsstrategi med tillhörande handlingsplan. Vissa resurser har avsatts i 2010 års statsbudget och en ökning är aviserad för 2011. Genomförandet förblir bristfälligt. Kraftigt ökade

resurser och en generell kompetenshöjning på såväl nationell som kommunal nivå kommer att krävas för att leva upp till det nya regelverkets intentioner.

Kosovo kommer på femte plats som angivet ursprungsland bland asylsökande inom Schengen. Kosovo har hittills under 2010 tagit emot knappt 70 asylsökande, vilket är en betydande ökning mot tidigare år och innebär en ny typ av migrationshantering för landet. På genomförandenivån har begränsade framsteg hittills gjorts vad gäller asylsökande. Ett tillfälligt boende har öppnats med endast 20-30 platser.

Kapaciteten hos inrikesministeriet att fatta beslut på ett korrekt underlag och inom rimlig tid är bristande. En databas saknas och de asylsökande ges inte tillfälliga identifikationshandlingar, vilket lagen kräver. EULEX har bistått i beslut om asylstatus. Många frivilligorganisationer bedriver social stödverksamhet. Många asylsökanden avviker från sitt boende och tros lämna landet.

Kosovo tros vara ett transitland för människosmuggling till övriga Europa. 2009 drunknade ett 15-tal personer, flera med Kosovo som ursprungsland, då de olagligen försökte ta sig in från Serbien till Ungern genom att simma över en gränsflod.

19. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning har stora svårigheter att nyttja sina sociala och andra rättigheter. Få lyckas att komma in på arbetsmarknaden. De funktionsnedsatta utgör inget vanligt inslag i gatubilden, dels på grund av en kvarlevande social tendens att "gömma" dem, dels på grund av omfattande svårigheter att rent fysiskt ta sig fram. Varken allmänna kommunikationer, offentliga byggnader, gator eller offentliga platser är handikappanpassade, utan ofta slitna och trasiga, vilket gör dem direkt riskabla för en funktionsnedsatt person.

Tillgången till riktad hälsovård och rehabilitering är mycket knapp. Ett fåtal institutioner för psykiskt funktionsnedsatta finns. De flesta sådana institutioner inom detta område är privata initiativ och/eller drivs genom internationellt bistånd. Hela denna sektor är starkt biståndsberoende.

Regeringen har antagit en handlingsplan för människor med funktionshinder 2009-2012. Den strävar till ökad social inkludering av funktionshindrade i samhället.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationernas arbete för mänskliga rättigheter

Det finns ett antal frivilligorganisationer som är verksamma inom området. Lagen sätter inga hinder att etablera sådana organisationer men de mottar sällan eller aldrig stöd från nationellt håll. Inte heller finns lagstiftning som medger skattelättnader för bidrag till humanitära organisationer.

En verkningsfull dialog mellan dessa organisationer och beslutsfattare inom regering och parlament saknas. Det civila samhällets aktörer gör vissa framsteg i Kosovo, men är långt ifrån en position där man har kapacitet att ställa staten, näringslivet och andra institutioner till ansvar för deras verksamhet eller brist på åtgärder. Många frivilligorganisationer är självcensurerande, för att undvika hot, trakasserier eller att isoleras ur den offentliga debatten.

Ett starkt beroende av internationellt bistånd, ofta projektbaserat, bidrar till en närmast affärsliknande kultur inom detta organisationsliv, snarare än ideell och idédriven. Organisationer skapas kring verksamhet som genererar internationella medel och är bärkraftig enbart så länge sådan finansiering finns.

21. Omvärldens och Sveriges insatser på området mänskliga rättigheter

Det finns inga restriktioner för internationella organisationer att etablera sig eller att vara verksamma inom mänskliga rättigheter.

Kosovos alldeles särskilda politiska och säkerhetsmässiga situation medför en mycket omfattande internationell närvaro. Närvaron delas i två kategorier; sådana organisationer/länder som erkänt republiken Kosovo och sådana som inte gjort det (statusneutrala). De senare driver, även efter Kosovos självständighetsförklaring, sin verksamhet utifrån principerna i FN:s Säkerhetsråds resolution 1244. Till dessa organisationer räknas t ex FN, Nato, OSSE, Europarådet och EU.

Efter självständighetsförklaringen i februari 2008 förpliktigade sig den nya staten att genomföra den s.k. *Comprehensive Settlement Plan* (Ahtisaari-planen) under internationell översyn, ledd av en *International Civilian Representative* (ICR). I en internationell givarkonferens i juli 2008 deltog 37 länder och 16 internationella organisationer, inklusive EU. Tillsammans gjordes fleråriga åtaganden uppgående till totalt 1,2 miljarder EUR.

ICR:s mandat är att övervaka Ahtisaari-planens fulla genomförande och internationellt stöd för Kosovos strävan mot EU-integration. Under en s.k. dubbelhattning innehar samma tjänsteman även uppdraget som *European Union Special Representative* (EUSR). EUSR arbetar nära den samlade EU-närvaron i Kosovo; medlemsstater, kommissionens sambandskontor och EULEX-missionen.

Sverige erkände Kosovo i mars 2008. Det övergripande målet för svenskt utvecklingssamarbete med Kosovo är att underlätta EU-integration och bidra till landets stabilitet och ekonomiska tillväxt. Ett bilateralt samarbetsavtal inom utvecklingssamarbetet 2009-2012 fastslår strukturer och prioriteringar för samarbetet; miljö och klimat, utbildning, demokrati och mänskliga rättigheter.

Sverige deltar i den Nato-ledda KFOR-missionen med cirka 70 soldater, samt med cirka 80 sekonderingar inom EULEX. Därtill återfinns svenska sekonderingar hos EUSR, International Civilian Organization (ICO) och OSSE.

Fem svenska frivilligorganisationer har permanent närvaro i Kosovo: Kvinna till Kvinna, Forum Syd, Olof Palmes Internationella Center, Civil Rights Defenders och Rädda Barnen.